

Prospecció arxivística des del Pavelló de la República, núm. 1. Els papers de Josep Puig i Arnaus

Pere Soler i Paríció

Historiador
psolerpe7@esocial.ub.edu

Resum

Prospecció arxivística des del Pavelló de la República, núm. 1. Els papers de Josep Puig i Arnaus.

L'autor analitza els documents referents a Josep Puig. Refugiat catalanista, amb simpaties gales i andorranes, la seva correspondència i els seus articles periodístics reflecteixen una voluntat d'intervenir a Andorra. Els resultats són minsos igual que en les iniciatives econòmiques. Caldrà contextualitzar l'article amb posteriors recerques.

Resumen

Prospección archivística desde el Pabellón de la República, n.º 1. Los papeles de Josep Puig i Arnaus.

El autor analiza los documentos referentes a Josep Puig. Refugiado catalanista, con simpatías galas y andorranas, la correspondencia y los artículos periodísticos reflejan una voluntad de intervenir en Andorra. Los resultados son exigüos igual que las iniciativas económicas. Posteriores investigaciones servirán para contextualizar el artículo.

Résumé

Prospection des archives depuis la « salle » de la République, n.º1. Les documents de Josep Puig i Arnaus.

L'auteur analyse les documents de Josep Puig. C'est un réfugié indépendant catalan en sympathie aussi bien françaises qu'andorranes. Ces courriers épistolaires et ces articles de presse sont le reflet d'une volonté d'intervenir en Andorre. Les résultats sont minces, aussi dans les initiatives économiques. Il est indispensable de mettre en contexte l'article lors de recherches postérieures.

Abstract

Prospection in the archives of the Pavelló de la República, n. 1. The Josep Puig i Arnaus papers.
The author analyses documents that make reference to Josep Puig. A Catalan fugitive, sympathetic to French and Andorran causes, his correspondence and press articles reflect a wish to intervene in Andorra. Results were minor. Economic initiatives gave the same fruit. This article should be contextualised with further research.

quest article exposa el contingut més significatiu dels documents relacionats amb Andorra que es guarden en el fons personal de Josep Puig i Arnaus, republicà català que es veié obligat a recórrer els

camins de l'exili després de la Guerra Civil Espanyola. Hem dut a terme la nostra recerca en el Pavelló de la República, un arxiu biblioteca lligat a la Universitat de Barcelona que se centra en l'estudi de la Segona República, la Guerra Civil, l'exili, el franquisme i la transició. Complementàriament, hem emprat aportacions bibliogràfiques recents, així com diversos talls de premsa editats durant els mateixos anys en què es redactaren els documents en qüestió.

Si bé les dades biogràfiques que es conserven sobre la figura de Puig i Arnaus són escasses, la intensitat amb la qual es volcà en els afers andorranos a mitjan segle xx, ha justificat el nostre interès pel seu llegat documental. Originari de Terrassa, fou redactor i director del diari *l'Acció*, portaveu periodístic d'Esquerra Republicana de Catalunya. En acabar la guerra s'instal·là a Tolosa de Llenguadoc, des d'on mantingué una estreta relació amb l'exili català i diversos representants de l'escena política francesa. El testimoniatge epistolar que es conserva a l'arxiu de Barcelona demostra que el seu compromís ideològic l'obligà a visitar en diverses ocasions ciutats com París, Foix o Perpinyà. A les darreries dels anys quaranta i durant tota la dècada dels cinquanta Puig i Arnaus mantingué una relació constant amb antics resistents francesos, excombatents espanyols, republicans catalans i simpatitzants del partit socialista francès. En aquest context, el terrassenc prengué partit en alguns dels contenciosos que ocuparen l'actualitat de les relacions francoandorranes durant aquella època. Puig, que comptava amb alguns amics entre els habitants d'Andorra, visità el Copríncipat en repetides ocasions. La seva simpatia envers el petit país s'acabà plasmant, de fet, en una fórmula de comiat postal que ja mai no abandonà: '...votre ami catalano-franco-andorran'. El contingut del material analitzat ens ha empès a dividir el nostre treball en tres seccions. La primera ateny la figura del veguer francès, André Bertrand, en exercici des del març de 1947 fins al desembre de 1951. Tal com veurem, afavorí econòmicament alguns comerciants

del país que li eren afins, i va dificultar, per contra, les activitats d'altres empresaris que no congeniaven amb la seva persona ni amb les seves postures ideològiques. Aquests últims concertaren, amb l'ajut d'en Puig i Arnaus, una sèrie de maniobres de resistència davant dels abusos que presumptament exercia el representant francès. En segon lloc, estudiarem els esforços empreses per Puig i Arnaus junt als seus aliats polítics, encaminats a col·locar com a successor de Bertrand a certs candidats de la seva confiança. En dues ocasions successives, l'any 1951 i el 1956 respectivament, aquest nucli de pressió elevà davant les autoritats de París, de manera infructuosa, la papereta del seu propi candidat. Per últim, dedicarem un apartat a la descripció dels projectes financers que Puig i Arnaus tractà de posar en marxa al Principat d'Andorra.

El conflicte amb el veguer Bertrand

Diversos comerciants i petits empresaris d'Andorra mantingueren friccions amb André Bertrand arran de les llicències de trànsit de mercaderies cap a les Valls, control assumit per la vegueria francesa entre els anys 1947-1950. En efecte, després de la II Guerra Mundial França tractà d'evitar que el Copríncipat assolís una preponderància excessiva com a distribuïdor de capitals i mercaderies. Per aquest motiu, tripartí en categories diferents els articles destinats al petit país: les mercaderies d'exportació autoritzada podrien entrar sense impediments, els productes necessaris per al proveïment d'Andorra serien emmagatzemats i venuts al Consell per la vegueria, i els articles d'exportació prohibida quedarien sotmesos a contingents que establiria primer la Direcció Regional de Duanes Franceses i, més endavant, la vegueria. Aquest sistema obligava a obtenir llicències de trànsit, per a la qual cosa calia inscriure's en registres. Sobre aquest tema, Maria Jesús Lluelles escrigué: 'Els trànsits esdevenen un instrument de control poderós i els veguers són els únics autoritzats oficialment per donar entrada a les mercaderies procedents d'altres països que circulen a través de territori espanyol o francès.' Afegeix, en un altre punt de la seva obra, que "...aquest mecanisme de contingentació proporcionava avantatges comparatius importants als agents que disposaven de les llicències corresponents, ja que els situava en posició de posar en oferta un conjunt important de productes sobre els quals la demanda turística era significativa."¹

La documentació dipositada en l'arxiu de Barcelona conté una relació mecanografiada de comerciants, propietaris, transportistes i venedors, tots residents a Andorra, en què s'indiquen els articles i materials que cadascun d'ells va sol·licitar a la vegueria en concepte de llicències d'importació. D'un total de setanta-tres demandes presentades, Bertrand només en concedí cinc.²

Òbviament, els afectats se sentien maltractats. En el cas de Norbert Orobítg i Carné, els apunts que es troben en les seves memòries confirmen aquest estat de coses. Exiliat republicà d'origen català, aquest treballador amb esperit d'artista va fer un curs de ràdio a Perpinyà gràcies a l'ajuda dels quàquers i, en obtenir el diploma a mitjan any 1947, instal·là un taller radiotècnic a Andorra; concretament, als baixos de cal Carbonell. El negoci, però, no s'inicià amb bon peu perquè li foren retinguts a la duana del Pas de la Casa els aparells que havia comprat a Perpinyà. L'estoc que Orobítg havia requerit a la vegueria consistia en "appareils électriques, lampes cinema, lampes T.S.F., matériel électrique, etc.". Poc després Orobítg hagué de traspassar la botiga, Ràdio Club, perquè no aconseguí extreure'n un rendiment raonable.³

Un informe mecanografiat que es conserva en el fons de Puig i Arnaus exposa la penosa sort a què es veié sotmès un altre afectat per les antipaties del veguer. Ens referim a Joan Regué, transportista de viatgers afincat a Andorra la Vella que enllaçava el petit país, per mitjà de taxi col·lectiu o autocar, amb França. El 21 d'octubre del 1947 envià una carta al veguer francès, en què demanava que se li autoritzés importar un vehicle "Matford" per tal de seguir desenvolupant el seu servei entre França i Andorra; petició que fou denegada. Figura també entre els papers del terrassenc una "Demande d'Autorisation d'Exportation" signada pel propi Regué, a Andorra la Vella, el 7 de juny de 1948. L'estoc d'articles requerit consistia en simples "utiles fer et acier" ("limes non enmenchées, mèches à bois, clés de serrage fixe, tenailles pincés et similaires"). La resposta de la vegueria, ben visible a la part baixa del document, deia: "AVIS DÉFAVORABLE".⁴ Segons exposa el citat informe, el prefecte dels Pirineus Orientals havia intentat recolzar la demanda del transportista, però Bertrand es mantingué ferm en la seva negativa. En aquests casos, la Sous-Direction des Licences et Autorisations Commerciales del Ministère de Finances no podia fer res més que rebutjar les peticions.

1. LLUELLES, M. J. (Coord.), *El segle XX. La modernització d'Andorra*, Pagès editors, SL i Cambra de Comerç, Indústria i Serveis d'Andorra, Lleida, 2004, p. 114-117 i 321.

2. Vegi's Annex núm.1. Els productes requerits consistien en articles diversos com màquines de cosir, vaixelles, licors, sabons, llanes, extractes de cafè o fins i tot botons de nacre, entre d'altres.

3. OROBITG I CARNÉ, N., *Per la llibertat i la democràcia*, Institut d'Estudis Ilerdencs. Fundació Pública de la Diputació de Lleida, Bellpuig, 2001; p. 110-121.

4. Vegi's Annex núm. 2.

Indignat, Joan Regué buscà la col·laboració del director de la revista *Juvénal*, Salvadori Martin, per tal de denunciar la política abusiva que el veguer estava desenvolupant a Andorra.⁵

Aquesta acció, dilatada en el temps, requeri també la col·laboració de Puig i Arnaus, que exercí d'intermediari entre ambdós personatges. Les notes informatives i els petits articles amb què el transportista nodrí la redacció d'aquesta publicació, autodenominada "Hebdomadaire de la Gauche Patriotique", delectaren Martin, que en una carta enviada a Regué el 2 de gener de 1949 li deia: "Monsieur, votre dernier écho "En Andorre" est venu completer le succès du précédent parmi les gens hostiles à Monsieur Bertrand, qui sont celles de tout le pays sauf les "gros bonnets" dont vous parlez. Il serait convenable de ne pas arrêter la série, dans le but que nos échos deviennent efficaces". L'epístola també revela que Salvadori havia fet arribar diverses còpies de la revista al seu confident, per tal que fossin distribuïdes al Copríncipat. Una nota de felicitació escrita per l'editor uns dies després certifica que els rumors entorn a les males pràctiques del veguer havien arribat a l'Elisi, circumstància que feia preveure la ruïna de Bertrand: "Il est regrettable que cette semaine n'aie rien paru sur le journal au sujet de l'Andorre et de son Viguier. On sera déçu là-haut cette fois-ci. Soyez-en sûrs, tellement votre campagne plaît aux andorrans. ...Je tiens à vous communiquer que vos récents échos sur cette matière ont été dûment remassés et envoyés par personne qualifiée à Monsieur le Président Auriol, aux effets d'établir le dossier qui donnera lieu à la déchéance du Monsieur qui en nom de la France dégouverne l'Andorre".

Aquesta nota, datada el dia 9 de gener, incloïa una còpia de diferents comunicats de premsa relacionats amb el cas del veguer, que havien estat redactats a partir de les notícies filtrades per Regué. Salvadori, que es mostrava encantat de publicar-los en la seva revista, donava per fet que causarien un bon impacte entre els lectors. El primer d'aquests talls informatius feia referència a les eleccions del mes de desembre anterior, per mitjà de les quals es designà síndic del Consell, nomenament que recaigué en la persona de Francesc Cairat. L'articulat denunciava les ingerències abusives que el veguer havia exercit en el procés:

Bien que ces elections n'avaient qu'une portée locale, monsieur le Viguier, représentant la France en Andorre a bien voulu de les intervenir.

Monsieur Palancas, Conseiller des Vallées, entre les 24 de ses collègues qui ont droit au vote, a été invité par Monsieur le Viguier à voter pour la candidature de Monsieur Cayrat, sous la menace qu'il serait évincé de son poste de facteur rural des P.T.T. françaises des Communes d'Ordino et la Massana.

...L'instituteur des Ecoles françaises de la commune de Les Escaldes, conseiller des Vallées et aussi membre de "Unio Democràtica" votait la même candidature sous pareille menace d'éviction de son poste de fonctionnaire français [en una carta posterior es corregeix la dada sobre aquest individu respecte el seu indret d'exercici, tractant-se d'en Antoni Aleix, doncs rectificava l'acotació "...de la commune de Les Escaldes" en favor de "...de la Commune d'Encamp"].

Enfin Monsieur Pujol-Huguet, titulaire du transport du Courier de la France à Andorre, fut acquis par Monsieur le Viguier pour la candidature de Cayrat sous la même dialectique de "cessation forcée des fonctions".⁶

"Comment paye Monsieur le Viguier", és el títol d'una nota que denunciava el tracte de favor que la vegueria mantenia amb la família Pérez, representants al copríncipat de l'escuderia Simca. Es destapen altres noms dels presumptes clients de Bertrand en el tall "Le Noël à la Viguerie d'Andorra": Notre cher Monsieur Bertrand, Viguier de l'Andorre, -pas aussi cher aux andorrans- a voulu fêter d'une drôle de façon la tradition de la Noël. ...Il l'a célébré par un repas helioga-balesque entouré de sa jolie secrétaire et de sa clique indigène, -les Coma(Nyerro), les Pérez (père et fils), les Cerqueda, les Hallick, etc.". Finalment, un mecanografiat titulat "Lors que Monsieur le Préfet rendait visite à l'Andorre", acusava el veguer d'impedir que un grup de ciutadans andorrans exposessin les seves queixes al prefecte dels Pirineus Orientals, en la darrera ocasió en què aquest visità Andorra:

Ce Cèrbère plein de zèle avait fait disparaître la demande d'audience au Préfet, faite par le Comité des gens honnêtes. Il se fit entourer de ses gros bonnets de garde, -les Pérez, père et fils, les Coma, les Hallick,- et il les presenta aux personnalités visitantes comme étant les seules gens notables du cru. Tribut de reconnaissance, ses gens se portèrent garantes de la bonne, juste et impartielle actuation

5. La revista *Juvénal* fou fundada l'any 1932. Tot i que inicialment va mantenir una aparició variable, amb el temps es consolidà com un setmanari de tendència socialista en què prevalien els articles de fons i les notes editorials. L'any 1962 aquesta publicació deixà d'existir.

6. El professor de les escoles franceses a qui fa referència el text és Antoni Aleix, membre d'Unió Democràtica que no exercia a Escaldes sinó a Encamp, dada que Salvadori s'encarregà posteriorment de corregir.

de “leur” Viguier, soi-disant le representant de la France en Andorre.

El dia 15 de gener Salvadori ratificà a Regué el seu interès envers l'assumpte Bertrand: “Je me régale, d'avance, avec vos prochains échos. Et avec moi, pas mal de monde partout où il existe un vrai sens de la liberté.” El transportista degué endarrerir-se a l'hora d'enviar els seus informes, ja que unes setmanes després tant Martin com l'administrador del setmanari lamentaven que Regué no els hagués fet arribar noves notícies. Aquest últim, tot i això, acabà complint el seu compromís. En aquest sentit, es conserven fins a sis “échos” més en el fons de Puig i Arnaus, així com una nota que Salvadori li féu arribar el 9 de desembre de 1949, en la qual el felicitava per les darreres revelacions que havia proporcionat sobre l'afer de la vegueria.⁷

Altres publicacions editades a França es feren ressò durant aquells anys de les qüestions relacionades amb la vegueria. Ja a la primavera del 1948 la revista *Tel Quel* presentà un article firmat per Jérôme Labrit, en el qual es vinculava Bertrand amb la concessió a Sofirad, en una època en què era cònsol francès a Mònaco, del dret a explotar la publicitat de Ràdio-Monte-Carlo a les Valls d'Andorra.⁸

La *Depêche de Midi* féu al·lusió en diferents ocasions, i no pas en termes benignes, a la figura del veguer. Llegeixi's, a tall d'exemple, els comentaris que li foren reservats en una edició del mes de setembre de l'any 1949:

M. Bertrand est viguier d'Andorre. Grand bien lui fasse. Quant aux Andorrains, tant pis pour eux! A peine arrivé, M. Le viguier Bertrand (dont le nom respire l'aristocratie), s'est tourné vers la noblesse du crû en dédaignant le “Populacco”. Aux nobles les faveurs, les autos, l'essence, les prébendes!...Si “notre” viguier ne défend pas mieux les intérêts de “son peuple”, qu'on en trouve un autre avant qu'il soit trop tard!⁹

La còpia d'una carta que Puig i Arnaus envià a un diputat francès a principis de juliol de 1950 aclareix que el terrassenc havia visitat el Coprincipat en repetides ocasions durant aquells anys. L'epístola felicitava el polític per la seva intervenció en els afers andorrans i informava que Regué havia aconseguit millorar la seva situació. Tanmateix, es conserven en el seu fons personal diversos escrits que foren

redactats des de les Valls a finals de 1949 i en el decurs de l'any 1950, centrats encara en la figura del veguer, que denunciïn les males pràctiques d'André Bertrand. Hem seleccionat alguns d'aquests talls, els més representatius, amb l'objectiu de presentar-los en l'apartat dels apèndixs.¹⁰

Es conserva també a l'arxiu de Barcelona un extens mecanografiat, datat de l'octubre de 1949, que completa el reguitzell d'apunts que s'havien fet arribar a Puig i Arnaus entorn de la concessió de llicències comercials al Coprincipat. Prèvia exposició de motius generals, s'identifica la identitat dels homes de negoci del país que Bertrand havia afavorit així com la dels botiguers i petits empresaris a qui havia castigat. Altres escrits continguts en el fons del català, en particular un compendi manuscrit de 31 folis de mida petita, precisen aquesta informació. L'encreuament d'aquestes dades ens permet caracteritzar ambdós grups de persones. Així, en la banda dels congraciats destaquen:

- François Pérez i els seus fills Antoine i Georges. Posseïdors d'una de les més grans fortunes d'Andorra, d'origen espanyol, es naturalitzaren francesos i es vincularen a Ax-les-Thermes. Se'ls acusa d'haver mantingut una notòria actitud col·laboracionista amb els alemanys durant la II Guerra Mundial, a l'acabament de la qual hagueren de rendir comptes a la justícia francesa:

Après la liberation, l'aîné, Antoine, eut pas mal de déboires avec la Justice française pour ses activités collaborationistes. En effet, il avait eu de gros traffics avec les allemands, notamment dans le passage du matériel automobile vers l'Espagne, pays qui à son tour lui envoyait des produits qui intéressaient les allemands. Ceci se faisait par les postes frontaliers de Bourg-Madame. Mr. Pérez allait avec ces expéditions, accompagné par des officiers supérieurs de l'Armée hitlerienne, qui se portaient garants de ses activités.

També se'ls acusa d'organitzar permanentment operacions de contraban des de terres andorranes:

Les Pérez se flattent partout d'avoir une équipe organisée de huit contrabandiers qui font sans arrêt la navette France-Andorre, les exportations légales qu'ils obtiennent de leur flint avec la Viguerie ne

7. Els sis talls de premsa en qüestió es titulen: “L'écheance de monsieur le viguier”, “Elections en Andorre”, “L'Andorre aussi pour le droit et la liberté”, “Trop de zèle, Monsieur le Viguier...”, “L'illustre maladroït” i “Dont acte”. Vegi's Pavelló de la República, F-FP (Puig), 3.

8. Vegi's “Le grang s'agrandit, après la presse la radio” en *Tel Quel*, 16 de març de 1948. Sofirad, organisme de radiodifusió francès, fou un actor continuat en les disputes entorn de Ràdio Andorra que s'esdevingueren a cavall dels anys quaranta i cinquanta. Pot discernir-se el paper que jugà aquesta societat en el contenciós si consultem LLUELLES, *El segle XX...*, p. 126 i 148-152. Per a

una comprensió més generalitzada de la qüestió, es pot recórrer a GIRAL, E., *La radiodifusión en Andorra*, Facultat de Ciències Econòmiques UB, Barcelona, 1988.

9. *Depêche de Midi*, 24/9/1948. Vegi's també les edicions de 6/1/1950 i 16/12/1951.

10. Vegi's Annex núm. 3, núm. 4 i núm. 5. El contingut d'aquests textos exposa diverses problemàtiques vinculades a Bertrand, que Regué ja s'havia encarregat de denunciar al llarg de 1948 i 1949.

suffisant que pour une infime quantité des demandes de matériel qu'il reçoivent. N'importe où que l'on aille en Espagne dans le milieu de l'automobile, les Pérez sont connus comme étant les plus importants fournisseurs du marché noir des pièces détachées.¹¹

L'any 1947, se'ls concedí diversos permisos d'importació: "trois licences de camions et deux de voitures tourisme. En plus, licences pour du champagne, des épices, des mulets, etc."

- Margaret Morato. Arribada des d'Espanya l'any 1946 per treballar en els serveis d'emissió de Ràdio Andorra, poc temps després abandonà aquesta ocupació i va esdevenir la titular d'un elevat nombre de permisos d'importació entre el 1948 i el 1949. Testaferro de circumstància, el mecanografiat exposa la raó dels seus privilegis:

La discrétion impénétrable -dont on ne saurait comment en faire l'éloge- des services chargés des affaires de l'Andorre à l'Office des Changes, ne nous ont pas permis de connaître le nombre et l'importance de ces exportations. Des personnes d'autorité et qualifiées pourraient se livrer à une enquête à ce sujet pour déceler la vérité des faits. N'étant pas commerçante cette dame cède ses licences d'exportation à des commerçants défavorisés qui en ont besoin; à un taux variable selon les acquéreurs pour chaque matière.

Mme. Morato a une amitié toute particulière avec Mr. André Challié le Délégué de la Radiodiffusion Française à Radio Andorre, étroitement attaché, lui même, à certaines affaires de la Viguerie.

- Josep Coma. Antic agent del cos de policia d'Andorra. Un memoràndum relatiu a l'any 1947 explicava:

Etant donné que l'on l'estime comme la personne idoine pour la coordination des transports publics des marchandises des Vallées, il a été favorisé avec l'exportation de tous les contingents accordés à l'Andorre par le Ravitaillement français, tels que farine, sucre, sacharinne, porcelaine de Sévres et de Limoges, poivre, dentelles, soieries, briquets, etc. En outre, il a pu obtenir l'exportation d'une voiture "Ford" (française) et 2 camions. Son comptable, Monsieur Canturri, nationalité espagnole, a pu avoir la licence pour une voiture tourisme.¹²

Tanmateix, l'informe mecanografiat el mes d'octubre de 1949 li atribuïa "l'exclusivité du Ravitaillement général de l'Andorre, n'importe

de quels produits en provenance de la France." Això equivalia, segons el text, a la titularitat d'un valor d'exportacions estimat en 200 milions de francs.

- Manuel Cerqueda i Escaler. Director del Banc Agrícola i Comercial d'Andorra. L'any 1947 la vegueria li concedí diverses llicències: Un transit de 25 tonnes de sucre en provenance de l'Amérique du Sud, par la France, tout mis à la disposition du marché noir, l'Andorre étant ravitaillée en sucre par la France et même dans un taux supérieur à celui des français. À souligner que Monsieur Cerqueda a reçu la marchandise jusqu'à La Tour de Carol, sans avoir au préalable l'autorisation de transit. Il ne s'est pas dérangé à se procurer cette autorisation jusqu'à ce qu'il a su que l'expédition de sucre était en Gare. C'est à dire qu'il était sûr d'être favorisé par l'octroi du transit. Les bénéficiaires du reste du transit prévu, ayant été autorisés dans un grand retard, n'ont pas pu passer commande au moment voulu, et ils ont dû renoncer à l'opération. Le même Monsieur Cerqueda a pu jouir de l'exportation d'une voiture tourisme.¹³

- Hallick. Ciutadà francès d'origen estonià que serví d'interèpre als alemanys durant l'ocupació. L'any 1947, segons es llegeix en l'informe, "Toutes ses demandes approuvées: Des ampoules pour T.S.F.; du matériel radiophonique; du matériel électrique. Des machines à écrire; des machines à calculer, et un assortiment de leurs pièces détachées. Aussi une voiture tourisme."

- Jacint Casals. Delegat de Falange Española a Andorra.

· Es fa referència també al fill del síndic. D'altra banda, s'assevera que Francesc Cairat i Ivo Fiter actuaven amb connivència amb les pràctiques de la vegueria, ja que disposaven de l'exclusiva sobre un conjunt d'importacions provinents de França que anaven destinades a Espanya:

Dans l'ensemble ils agissent d'accord avec M. Francesc Cayrat, le Syndic (Président) du Conseil des Vallées et Ivo Fiter, qui, eux aussi, ont une sortie d'exclusivité pour des importations en Espagne. C'est à dire que bon nombre d'exportations obtenues par les premiers de la France passent tout droit vers notre voisine, l'Espagne.

- Vehils. Enginyer de FHASA, de nacionalitat espanyola, se li concedí una llicència d'exportació relativa a un cotxe turístic.

En sentit contrari, la relació detalla la sort d'aquells a qui anomena "Les commerçants en disgrace", que eren:

11. Figura entre els documents de Puig i Arnaus la transcripció d'un interrogatori policial al qual fou sotmès un dels implicats en les esmentades operacions. En aquest cas, la delació es refereix a una expedició de contraban que es dugué a terme pels volts del 15 de juny de 1949; vegi's Annex núm.6.

12. Encara amb relació a l'exercici de l'any 1947, s'informa en un document que l'antic agent de

l'ordre rebé altres concessions lucratives: "A "La Peninsular" à Toulouse. Société d'exportation composée par des capitaux dudit Monsieur Coma et de quelques uns de ses collaborateurs. Toutes les demandes approuvées."

13. L'any 1950, segons assenyalava un apartat posterior del document, se li concediren permisos d'exportacions equivalents a 400 milions de francs.

- Francesc Areny Naudi. "À Canillo. Résistant et grand ami de la France, chez qui beaucoup des fugitifs des allemands ont trouvé accueil tout le temps qu'il fallait et l'acheminement vers l'Espagne: Onze demandes -sept avis défavorables-, quatre demandes de transit de produits américains approuvées qu'en petite partie, ce qui pratiquement rend impossible l'opération. Disons qu'un transit de 6.000 kilos de café a obtenu avis favorable pour 100 kilos.". Una nota titulada "Un des ogres voraces de l'Andorre", mecanografiada el novembre de 1949, explica que dos mesos enrere Francesc Areny Naudi fou contactat pels "Etablissements Dollé", marca de Tolosa que desitjava confiar-li la titularitat de la seva representació al Coprincipat. L'andorrà mostrà el seu interès, però advertí al director de la companyia que el projecte podia veure's frenat a causa del control de la concessió de llicències que requeia en mans de Bertrand. Com a resultat, l'empresari es desplaçà a Andorra per entrevistar-se amb el veguer. Aquest es mostrà partidari de concedir els permisos d'exportació necessaris per fer funcionar el negoci, però va exigir que la titularitat de l'agència fos concedida a Georges Pérez; Areny Naudi podia reservar-se, en tot cas, la titularitat d'una subagència encarregada dels sectors nord i nord-oest del país. Areny rebutjà la proposta i, en conseqüència, Pérez es va quedar la concessió d'agència general per a tot Andorra.

- Josep Pantebre Santuré. Comerciant d'Andorra la Vella. Demanà 10 llicències i només li'n foren concedides tres; en petites quantitats: "Disons 10.000 kilos de soude caustique, avis favorable pour 500 kilos".

- Juli Minoves. Propietari d'un bar a Andorra la Vella, les seves sol·licituds foren denegades.

- Albert Santamaria. Sastre d'Andorra la Vella. No obtingué cap llicència.

- Joan Sasplugas Arqué. Regent d'un cafè restaurant d'Andorra la Vella. No se li acceptà cap demanda.

- Joan Regué. Mencionat en els folis anteriors, li foren rebutjades dues demandes.

- Norbert Orobitg Carné. Presentà set sol·licituds, resoltes totes en "avis défavorables".

• Societat Enclar. Establerta a Andorra la Vella i dedicada al trasllat de mercaderies. Presentà quinze demandes, totes elles denegades per la vegueria.

- Angel de la Casa. Comerciant d'Andorra la Vella. Interposà vuit sol·licituds, de les quals només li'n concediren dues.

- Josep Mirabet. Comerciant d'Andorra la Vella. No obtingué cap permís.

- Jean Bové. Propietari d'Andorra la Vella. Sol·licità una llicència d'exportació per a un vehicle, que li fou denegada.

- Andrea (Sra.) Calvo. Regentava una botiga de barrets a Andorra la Vella. No obtingué cap permís.

- Duró. Metge titular a Andorra la Vella, l'any 1947 se li denegà una sol·licitud d'importació d'un cotxe amb què pretenia cobrir els serveis a domicili.

- Mas (Oros de Sobriquet). Encampadà que treballava com a agent oficial d'algunes marques automobilístiques franceses. L'any 1947 totes les seves demandes foren rebutjades.

- Amadeu Rossell Calba (Cintet de Sobriquet). Exportador andorrà que mantenia una delegació de la seva empresa a París. Totes les sol·licituds que presentà l'any 1947, a excepció d'un cotxe, foren desestimades.

- Àngel Balletbó. Transportista de Sant Julià de Lòria. La seva demanda d'importació d'un camió fou rebutjada.

Un mecanografiat del mes de novembre de 1949 recull, sota el títol "L'affaire des troupeaux de l'Andorra", una sèrie de dades que demostrarien la gestió tendenciosa del veguer entorn de la contingència ramadera que s'implementà durant aquella època. Cal saber que el Govern francès limità el nombre de caps de bestiar andorrans que podien entrar a pasturar en territori gal durant la temporada d'hivern. En aquest context, l'articulat acusa la vegueria, el síndic Francesc Cairat i el cap dels serveis veterinaris de l'Arieja, Clarens, de repartir la contingència en benefici dels seus amics i protegits. A tall d'exemple, s'exposa el cas de Pere Font, habitant de Canillo i un dels fundadors d'Unió Democràtica Andorrana –agrupació que s'oposava a les actuacions de Bertrand–, que hagué de superar diverses dificultats per tal de veure aprovades les seves sol·licituds de passatge:

Un des plus acharnés partisans de cette restriction était Monsieur Clarens, le vétérinaire. Propriétaire, lui même, de nombreux troupeaux dans la Haute Ariège, il paraît qu'il aurait de terres de pâture dans la plainé pour les y amener en hiver. Peut-être les places que, dans la region de Narbonne laisseraient libres les troupeaux de Monsieur Font, covaient-elles à l'avidité de Monsieur Clarens? Il est vrai que certains emissaires, plus ou moins officieux, se rendirent chez les propriétaires dans la presumption que les troupeaux de Font n'iraient pas, cet hiver, sur leurs domaines, et que dans leur intérêt, il serait prudent de ceder leurs places à des troupeaux nouveaux, parmi lesquels s'y comptaient ceux de Monsieur Clarens et de ses prêtres.

Toutefois, Monsieur Font, qui a de vrais amis en France, put reussir a obtenir les indispensables autorisations de

passage de la part de la Préfecture de l'Ariège, celles de séjour dans l'Aude lui ayant été accordées au préalable depuis août. Mais ce que pour lui constitue une victoire contre des adversaires louches, ce fut pour des autres propriétaires moins dégourdis, une vraie catastrophe.

La “catàstrofe” a què es refereix el text alludeix a la venda forçosa de bestiar, a uns preus irrisoris, a què diversos criadors d'Andorra es varen veure obligats a dur a terme per la impossibilitat d'alimentar el bestiar a les pastures franceses. S'especifica, de fet, la minsa quantitat de pessetes que obtingueren a canvi d'aquestes vendes:

Monsieur Léonis, à Canillo: 170 brébis à 2[?]7'50 pessetas l'unité.

Monsieur Soldevila, à Canillo: 109 brébis. Prix de vente variable, mais toujours à l'abandon.

Monsieur Antoni Vidal (Paxeta) à Canillo: 300 brébis. Prix de vente variable, mais abandonné comme le précédent.

Monsieur François Boix, fermier du Vila, à Encamp: 60 brébis. Prix: 360 pessetas.

Monsieur Palau Besoli (Guardiet) à Sant Julià de Loria: 370 brébis. Prix: 400 pessetas.

Contràriament, es descriminà a favor dels ramaders benafectes: “Ceux qui en ont profité? De ce marché de défaîté? Remarcons parmi d'autres, Monsieur Vives, maquignon à Tarascon (Ariège); Monsieur Bonaventura Bonell, marchand à Soldeu, beau fils de Monsieur Areny (Calvó) premier favori de Monsieur le Viguiet, premier Conseiller des Vallées.”¹⁴

La documentació exposa altres litigis en què, presumptament, Bertrand es veié implicat en el decurs del seu mandat. “Monsieur le Viguiet dans l'affaire “Radio Andorre”, relate el desencert dels actes protagonitzats per Bertrand en relació amb el contenciós radiofònic que s'estava plantejant durant aquells anys. Segons apunta aquest mecanografiat, el principal error del veguer s'esdevingué a l'hora d'esperonar el representant de la radiodifusió francesa, Challié, enfront de la Sra. Puiggròs. L'articulat sentència que les accions de Bertrand no havien afavorit els interessos andorrans ni els francesos:

Ceux-ci considèrent que le Viguiet n'a rempli son rôle qu'avec des gaucheries continues. Il aurait dû tâter l'ambiance avec prudence et dans la savoir faire, et conseiller la “Radiodiffusion Française” par des rapports précis et

ponderés. Il aurait dû se recuser lors qu'il a décidé de paraître sur la scène à risque de tout perdre.

Son prestige de diplomate, le prestige même de son pays auraient exigé cette sagesse.

Rien que les gaffes de Mr. le Viguiet Bertrand dans cette affaire seraient suffisantes pour identifier l'homme et son oeuvre. Par elles, rien que par elles, l'Andorre républicaine et démocrate a compris toute la portée de l'affaire “Radio-diffusion Française-Radio Andorre”, dite même “affaire d'Etat”.

S'assenyala també en la documentació que la vegueria va fer valdre la seva influència sobre els processos electorals que es convocaren durant aquell període. “Les régimes électoraux du Conseil des Vallées d'Andorre” és un informe que recorda les circumstàncies que envoltaren els comicis de finals de 1945, que se celebraren sota la fórmula del sufragi restringit, fet que incentivà la desaprovació del veguer d'aleshores, Degrand, en nom del copríncep francès. En canvi, quan es varen convocar unes noves eleccions el desembre de 1947 sota les mateixes condicions, Bertrand decidí atorgar-los el seu reconeixement. Tanmateix, una nota informativa redactada poc després dels comicis del 14 de desembre del 1949, posava de manifest el frau electoral que havia tingut lloc a Sant Julià de Lòria en contra d'Unió Democràtica Andorrana:

A Sant Julia de Loria, le triomphe des inconditionnels de Monsieur Cairat, chef du fief, a pu se plaser rien que par deux votes de majorité. Election qui va être contestée le prochain 28 Décembre, lors de la première séance du nouveau Conseil, par les candidats non élus, MM. Julià Reig et J. Reig Gresa, le comice de leur Paroisse ayant eu lieu dans des irrégularités flagrantes, notamment celle-ci: Sept andorrans de la Paroisse qui au moment voulu avaient formalisé leur droit d'inscription aux listes électorales, non pas pu se rendre aux urnes car ils ne faisaient pas partie des ayant droit au vote. Car auraient été sept votes pour “Unio Democràtica Andorrana”.

La victòria a les urnes d'aquesta formació era interpretada per l'autor del text com un toc d'atenció que hauria d'esperonar els responsables de l'Elisi a destituir el seu veguer, si no, els interessos de França a Andorra podrien veure's compromesos:

De cette avalanche des votes qui marquent le mécontentement de l'Andorre pour tout ce et ceux qui ont des rapports, quels qu'ils soient, avec Monsieur le Viguiet Bertrand et son entourage, vaudra-t-on en tirer des leçons salutaires.

14. Vegi's Pavelló de la República, F-FP (Puig), 3.

Le Ministre représentant la France dans les Vallées est méprisé par tout le monde, sauf naturellement son cocasse mais bien nourri entourage.

Ce ne serait plus le moment de faire la sourde oreille. Le prestige et le sérieux de la France sont en litige là-haut.

Ou on déloge ce Viguiet le plus tôt, ou les vrais démocrates andorrans vont se détacher moralement de la France et de son esprit.

D'altra banda, segons es llegeix en els documents, la comunitat d'exiliats republicans que habitava les Valls es ressentí de les actuacions de Bertrand:

Par ailleurs, certains réfugiés sont objet de poursuites capricieuses. Personne peut s'opposer au plaisir du viguiet de faire du mal à les gens-là.

Récemment, un réfugié espagnol, tranqué par la police andorrane sous les directrices de la viguerie, parvint à emouvoir le co-prince espagnol, qui fit de son mieux pour l'aider. Peu après le co-prince mitré se recusa par lettre en indiquant que "malgré sa bonne volonté il ne pouvait rien faire pour aucun réfugié espagnol, car les accords passés avec le viguiet de la France ne lui permettaient.

La vegueria recollia les demandes de passaport dels refugiats i les trametia a la prefectura de Perpinyà. Però en el cas d'aquestes persones, Bertrand havia expedit els formularis, en més d'una ocasió, amb l'aposició "avis défavorable"; nul·litat d'origen que impedia la sanció posterior de l'Administració francesa. D'altra banda, un dels informes recopilats per Puig i Arnaus acusa el veguer d'haver bloquejat, durant dos anys, una demanda de viduïtat de guerra que havia estat interposada per una exiliada republicana.

Es desprèn de la documentació arxivada a Barcelona que els freqs amb Bertrand per part d'alguns malcontents es varen allargar fins a l'extinció del seu mandat. En aquest sentit, els 31 folis manuscrits, als quals ja hem fet al·lusió, dediquen una menció a la reunió que varen mantenir alguns consellers, a petició dels representants de les sis parròquies, amb el copríncep francès el 8 de juny de 1950. S'explica que els comissionats tenien la intenció, entre d'altres propòsits, d'exposar al copríncep francès, Auriol, alguns dels greuges que s'imputaven al veguer. Aquest últim, recelós que pogués produir-se alguna invectiva d'aquest estil, acompanyà la delegació i procurà romandre ben a prop dels consellers. S'emmutí el vituperi i, a canvi, Bertrand recolzà la principal demanda que els parlamentaris havien traslladat a l'Elisi: la lliure exportació de certs productes a Andorra; concessió que l'Executiu francès sancionà el 21 de juliol del 1950. Emperò, això no impedí que un any més tard els detractors de la

vegueria es conjuessin per rubricar una carta col·lectiva, destinada al mateix copríncep, en què denunciaven les males pràctiques de Bertrand. No sabem si aquest comunicat va arribar a París, però sí que en podem consultar una còpia al Pavelló de la República.¹⁵

La successió d'un veguer

El 21 de juny de 1952 Bertrand fou succeït en el càrrec. Mesos abans s'esdevingué un ball de candidatures per ocupar la futura designació. Alguns opositors del veguer recolzaren els moviments que Puig i Arnaus concertà, junt a diversos aliats i contactes de l'espectre polític francès, per tal que Joseph Gabriel Delthuil fos nomenat nou veguer. Catalanòfil convençut i amic d'Andorra, aquest antic oficial de la resistència francesa exercia de jutge al Tribunal de Primera Instància de Foix.¹⁶

Una epístola enviada al magistrat des de Tolosa el dia 11 de gener de 1952 per part de Pierre Dumas, antic secretari d'Estat i senador gaullista, revela que el primer li havia demanat que intercedís a favor de la seva candidatura davant de les altes esferes ministerials:

Cher Ami,

A l'occasion de la venue de Monsieur Schuman dimanche dernier à Toulouse, je lui ai parlé de votre candidature pour l'Andorra. Il m'a répondu que cette nomination dépendait uniquement du co-prince français, c'est à dire Monsieur Vincent Auriol personnellement.

Il a de plus précisé que le candidat était virtuellement désigné en la personne de Monsieur X que est parait-il un spécialiste des questions Andorranes et qui a passé sa thèse en droit, précisément sur Andorre.

Je vous exprime donc mes regrets de n'avoir pu insister et je vous informe aussitôt de cette conversation afin que vous ne nourissiez pas de trop grands espérances.

Croyez cher Ami à mes regrets et à mes sentiments cordiaux.

Tot i la sinceritat que desprenien les paraules de Dumas, aquest també havia estat proposat com a candidat per ocupar la vegueria, de manera que calia ampliar els canals de pressió a favor de Delthuil. Amb aquest propòsit, Puig i Arnaus entaulà contacte a finals de mes amb el matrimoni Aucouturier i amb Achille Ricker, tots ells residents

15. Vegi's Annex 7. Els folis manuscrits a què ens referim en l'articulat assenyalen que el manifest anava acompanyat d'un document que recollia les firmes dels comerciants i altres professionals, que se sentien agreujats pel veguer. Malauradament no se'n conserva cap exemplar a l'arxiu de Barcelona.

16. A la vigília del procés de successió, Delthuil es disposava a publicar dos estudis sobre el dret andorrà: *Le Réméré* i *La Nationalité en Andorre*.

a París i coneguts d'Edgar Faure, nou president del Consell de Ministres. El seu objectiu consistia a aconseguir una audiència pel jutge davant d'aquest últim o del mateix president de la República. Així ho constata un fragment d'una carta que el terrassenc envià a Ricker, empresari dedicat a la importació i l'exportació, el dia 24 de gener:

Cher Monsieur Ricker,

Suite de notre entretien téléphonique d'hier j'ai beau à vous dire que Monsieur Deltrull, notre candidat, se tient toujours dans son projet de rendre visite à MM. Le Co-prince, Président de la République Française et à Président du Conseil.

Je sais que vous ferez de votre mieux pour obtenir ces audiences - tout au mis la deuxième-.

Il est question de nous servir de tous nos atouts, car le nombre des candidats s'accroît et le tirage ne manquera pas.

L'endemà, Puig i Arnaus envià una nota similar als Aucouturier, a la vegada que informà per escrit Delthuil sobre el progrés de les seves gestions.¹⁷

El 15 de febrer, Ricker notificà al català que un elevat nombre de pretendents havien presentat les seves credencials a l'Elisi: "Il y a quarante candidatures environ dont une demi-douzaine ont des chances sérieuses. J'espère pouvoir vous dire que votre candidat a les meilleures chances, et vous pouvez être assuré que je travaille la question de très près, et continuerai à vous tenir au courant.". Dos dies després, Puig i Arnaus comunicà aquesta informació al matrimoni Aucouturier i els suggeria, de passada, que Gilbert Aucouturier podria proposar la seva pròpia candidatura al càrrec:

J'ai passé la journée d'hier avec deux andorrans notables, -que vous ne connaissez pas mais qui vous connaissent à vous pour vous avoir vu cet été là-haut. Ils m'ont fait passé du bruit qui court aux Vallées avec insistance. Selon ce bruit, ce serait Monsieur Gilbert Aucouturier le candidat pressenti comme à Viguier...

Les andorrans populaires -donc les vrais- ne demande d'autre que le bruit soit confirmé. Moi, je n'ai que me joindre sincèrement à leur souhait, bien que je serai fort gêné d'avoir à vous accuser du pêché de cachoterie.

J'estime que, dans ce labyrinthe de candidatures il serait

peut-être très sage, en dernier ressort, d'y étaler la vôtre comme à pôle d'attraction de toutes les volontés,...

Alors, à quand mes compliments, cher Monsieur le futur Viguier?

Aurai-je le plaisir de vous serrer la main cette semaine prochaine? Est-ce que, quand-même, Monsieur Deltrull pourra mériter l'audience que vous savez?

Poc després, la Sra. Aucouturier rebutjà l'oferta.¹⁸

Puig i Arnaus s'excusà per l'atreviment del seu suggeriment, i va descartar la idea de manera definitiva. Paral·lelament posà en coneixement de Delthuil les darreres notícies que li arribaven de París:

Hier je me suis entretenu avec une commission d'andorrans notables, venus en France pour des affaires. Votre candidature mérite l'estime générale, et les braves gens aux Vallées seraient déçus si elle ne devait réussir, au grand contentement, je crois, des margoulins, des richards indigènes et des manitous.

En plus, j'ai appris parmi quantité de cancans, des faits et des vérités qui m'ont affirmé dans ma conviction que seule votre candidature peut mettre de l'ordre et de la moralité au minuscule pays.

Malgré cette lentitude éxaspérante, tout marche. Je me tiens tout le temps au pied du canon.

Durant aquell període Puig i Arnaus es traslladà amb certa assiduitat tant a Foix com a Perpinyà i Andorra, per seguir de prop qualsevol novetat que hi pogués haver en relació amb el procés de successió.¹⁹ Immers en aquesta dinàmica, proposà a Ricker que cerqués l'ajut del Tremoulet, copropietari de Ràdio Andorra i persona significada en tot allò que afectés les relacions francoandorranes:

J'ai oublié ce matin de vous annoncer qu'il se pourrait qu'un de ces jours prochains vienne vous voir (affaires candidature Deltrull), Monsieur TREMOULET, nom assez celebre pour que je vous en fasse la présentation. Il s'agit du copropriétaire de Radio-Andorre, ancien gérant-propiétaire de Radio-Toulouse pendant l'occupation.

J'ai cru savoir qu'il est inscrit à votre parti. C'est donc dans le souhait de gagner pour notre cause un suffrage de plus, -et d'un grand poids certainement- que je me suis permis

17. Vegí's, respectivament, Annex núm. 8 i Annex núm. 9.

18. Vegí's Annex núm. 10.

19. Com a resultat, Puig i Arnaus redactà una nota sobre les darreres notícies que havia tingut entorn de les vegueries d'Andorra; vegí's Annex núm. 11. Els paràgrafs inicials d'aquest text aborden, per sobre, la definició institucional de la figura del veguer i les atribucions amb què comptava

a mitjan segle xx. Si el lector vol aprofundir en aquest aspecte es recomana la consulta de VIDAL I GUITART, J. M., *Institucions Polítiques i Socials d'Andorra*, Promoció Literària, Monestir de Montserrat, 1984; p. 136-143. Vegí's també BÉLINGUIER, B., *La condition juridique des vallées d'Andorre*, Editions A. Pedone, París, 1970; p. 81-84.

cette nouvelle cession d'adresse, dont je vous prie cordialement de m'excuser.

El 27 de febrer de 1952 el terrassenc envià un informe al jutge, al matrimoni Aucouturier i a Ricker, que havia redactat el dia abans des d'Andorra.²⁰

El text fa referència a un suposat intent de represa del càrrec per part de Bertrand, la missió del qual havia conclòs el 7 de desembre de l'any anterior. El sobre destinat a Ricker contenia una ressenya que deia: "Ce sont des nouvelles sûres et contrôlées. Je les ai remassées au cours de mon voyage Bourg-Madame-Perpignan, d'où je viens d'arriver, ce soir même." Aquests descobriments foren complementats amb un tall informatiu que Puig i Arnaus rubricà des del Coprincipat, el 13 de març, titulat "Monsieur Bertrand, l'ancien Viguier, a repris en cachette ses anciennes fonctions dans la Viguerie", que s'encarregà de trametre als seus contactes habituals uns dies després. Llegeixi's, a títol orientatiu, un extracte del text:

Monsieur Baleste, le gérant titulaire de la Viguerie est à Paris depuis trois semaines. A ce qu'il paraît, il est en train de mettre au point certaines affaires administratives concernant l'Andorre.

Pendant ce temps, Monsieur Bertrand, l'ancien Viguier, qui n'a pas bougé del Vallées depuis son essai de reprise de la Viguerie, le 22 février écoulé, s'est installé dans ces locaux et s'occupe des affaires courantes de cette administration.

Les andorrans cependant, sont en éveil. Ils se demandent si Monsieur Bertrand s'est adjugé furtivement cette demi-gérance, vue l'absence de Monsieur Baleste; ou s'il s'agit d'une reprise du pouvoir pour laquelle l'ancien Viguier serait plus ou moins ouvertement commis par ses amis du Ministère d'Aff. Etrang.

Quoiqu'il en soit, l'opinion andorrane en général voudrait finir avec cette période provisoire et apprendre incessamment la nomination pour le poste de Viguier, d'un fonctionnaire honnête et capable, tel que Monsieur Deltrull, qui s'emporte tous les suffrages.

La nota enviada al matrimoni Aucouturier, amb què s'acompanyava la relació, deia:

J'ai causé, hier soir, quelques minutes, avec Monsieur Ricker, qui venait de recevoir des nouvelles rassurantes de l'Elysée. D'après lui, il paraît que le barrage est établi, et qu'une nomination par surprise d'autre candidat que notre ami commun Deltrull, ne pourra pas intervenir.

Par ailleurs, toutes les volontés sont acquises par lui, sauf

peut-être quelques d'autres intéressées du Min.d'Aff. Etrang. Je crois bien que vous êtes au courant de cet état de choses et même que vous avez mis votre concours pour parvenir à cette issue.

J'étais à Foix, mercredi dernier, où j'ai pu constater que tout le monde donne comme à triomphante la nomination de Monsieur Deltrull. Tellement c'est ainsi, qu'il y a déjà quantité de grimpeurs et de gagnophiles qui posent leurs prétentions près du candidat pour occuper des postes dépendants de la Viguerie. D'autres qui voudraient qu'on case dans l'administration des Vallées, leur parente, leur fille, leur tante ou leur petite amie. Et etc.etc.etc.

...Toute la bande Regué-Masip, aux Vallées, me prie par ses lettres de vous rappeler à votre amicale estime.

Però uns dies després, Puig i Arnaus conegué una notícia que truncà tots els seus esforços: una filtració provinent de la seu episcopal desvetllà que l'Elisi acabava de designar un nou successor per a la vegueria. No en transcendí el nom, de moment, però se sabia que pertanyia a l'esfera diplomàtica i que ocuparia el càrrec a inicis d'abril. El terrassenc posà per escrit aquestes revelacions el 18 de març, des d'Andorra, amb l'objectiu de comunicar la notícia a tots els seus aliats.²¹

En la nota adjunta que féu arribar a Ricker, no s'estigué de compartir el seu astorament: "Pourtant elle ne s'accorde pas avec les nouvelles dont vous m'aviez fait part tout récemment... Est-ce une nouvelle manigance du Min.d'Aff.Etrangères? Une manoeuvre de diversion, peut-être. Est-ce le "consumatum est" de nos espoirs? Est-ce un poisson d'avril, un peu prématuré? Si vous avez moyen de vérifier cette nouvelle, je vous remercierais de me faire connaître le résultat." També remeté una carta a Delthuil per mitjà de la qual el comminava a no resignar-se de manera definitiva: "Je crois que si vous avez moyen de faire connaître cette nouvelle, toute accepté dans une grande réserve, à votre ami Monsieur Granier, cela pourrait nous rendre service. Quant à moi, je la passe à mes amis, dans la confiance que s'ils peuvent, ils feront de leur mieux pour déjouer la manoeuvre, si elle l'est." Amb tot, el dia 23 Puig i Arnaus redactà des del Coprincipat el darrer butlletí vinculat al canvi de titularitat al capdavant de la vegueria. Així, sota el títol "Visite du nouveau Viguier français des Vallées d'Andorre à Mgr. l'Evêque de la Seo d'Urgell", es llegeix:

20. Vegi's Annex núm. 12.

21. Vegi's Annex núm. 13.

Toujours selon des renseignements de source Evêché de la Seo d'Urgell, Co-principauté des Vallées, le nouveau Viguier qui vient d'être nommé en la personne de l'ancien représentant de la France au Panamá, venant de Madrid, serait allé aujourd'hui rendre visite "officieusement" comme à représentant du Co-prince français, S.E. le Président de la République, à Mgr. Ramon Iglesias, l'Evêque de la Seo.

Les andorrans estiment comme à chose définitive cette nomination, car certains milieux intéressés propagent le bruit que le nouveau Viguier prendra possession de son poste le 1er Avril prochain.

On se demande, cependant quelle exception dans la procédure doit-il exister, que le soi-disant nouveau Viguier soit en train de se balader par l'Espagne, après un séjour à Madrid, et de rendre visite aux autorités ecclésiastiques, au lieu de se tenir en France pour se préparer dans la mission qui lui aurait été confiée.

En efecte, Guy Henri Victor Menat seria el nou veguer francès. Vetèrà de la Gran Guerra i antic diputat, durant la II Guerra Mundial serví com a secretari general de l'agrupació "France Combattante", i es va integrar després al "Comité français de la Libération nationale". Acabat el conflicte esdevingué ambaixador, primer a Albània i després a Panamá, i va ser destinat tot seguit a Andorra. En endavant, Ricker i el matrimoni Aucouturier deixarien de figurar entre els contactes epistolars de Puig i Arnaus. No succeiria el mateix amb el jutge Delthuil, que estava cridat a jugar un darrer paper en els assumptes relatius a la vegueria francesa.

Des del mes de juny de 1952 fins a l'estiu de 1956, període d'execució de Guy Menat, Puig i Arnaus es mantingué a l'aguait de l'actualitat andorrana, actitud certificada per l'acumulació de retalls de premsa francesa vinculats al Coprincipat, que s'encarregà de compilar. El setembre de l'any 1954 el terrassenc redactà un dels seus "bulletins informatius" vinculats al petit país, en què denunciava les males pràctiques del nou veguer. L'articulat assenyalava que a la vigília de prendre possessió del càrrec el diplomàtic es trobava en una precària situació econòmica. Per contra, l'any 1953 va adquirir una propietat rústica ubicada en el departament de Indre et Loire, per un valor declarat de setze milions de francs. En aquest sentit, el català adverteix que Menat es mostrava molt receptiu als donatius personals, argument que obre les portes a tot tipus de sospites:

Certs andorrans membres de certa companyia que pretén crear certs monopolis turístics a les Valls són els seus proveïdors de cigars havans. En aquest estat de gràcia, les

persones que han sabut posseir la voluntat d'aquest home tenen vara alta, i llurs consells i manifestacions són veus d'oracle.

Moltes altres minúcies es podrien contar sobre la persona i la manera de fer d'aquest senyor, que palesarien fins a quin punt és contraproductiu la seva presència a les Valls.

El fet d'haver pogut fincar-se d'una manera tan remuneradora només en el termini d'un any i mig de la seva actuació de Veguer francès, ens diu prou que no es refia pas del tot dels emoluments que li reporten els càrrecs oficials que ostenta. Ell té la seva participació en certs afers, que li és certament agraïda d'una o altra manera.

Un subapartat del memoràndum titulat "Assumpte radiofònic" denunciava que el veguer i el seu conseller, Chalier, havien actuat amb traïdoria en l'afer de la radiodifusió d'Andorra, ja que havien promogut els seus interessos personals en connivència amb els responsables de Sofirad:

El projecte d'aquests senyors era el de fer desaparèixer l'actual Empresa de "Ràdio Andorra", en haver captat per a llur causa la persona del Sr. Puiggrós i la concessió exclusiva de radiodifusió de què ell no era marmessor, sinó propietari.

Aquest senyor fou presentat en els llocs oficials de França, pels Srs. Menat i Chalier, com el veritable àrbitre de la Ràdio a les Valls.

Així les coses, sorgí el propòsit de fer desaparèixer, per absorció o per consumpció, l'actual "Ràdio Andorra".

Un seguit d'intrigues es crearen entorn d'Andorra pels al·ludits. D'ací en vingué el malestar que tothom lamentava, amb serioses represàlies envers certs andorrans que no seguien la política del veguer francès i la dels seus consellers i "favorescuts" amb el favor oficial.

Fou a la demanda del Sr. Menat, que França repudià oficialment la personalitat i les funcions administratives del Sr. Síndic General de les Valls, Sr. Cayrat. Lluny d'apaivagar els ànims i els problemes, el Sr. Veguer francès no feia sinó que atiar-los, segur que l'actitud agressiva presa per França acabaria imposant a les Valls la voluntat i la dictadura de quatre capítostos, que no pensen sinó que a llurs afers.

Lluelles explica que durant el 1952 l'Administració francesa, el Consell i les autoritats delegades del copríncep francès mantingueren un pols entorn a la concessió dels drets de radiodifusió. En una reunió

celebrada a finals d'any, assenyala l'autora, "el veguer tracta, aparentment, el síndic de forma desconsiderada".²²

Fruit d'aquestes tensions, el maig de 1953 Menat decretà la impermeabilització de la frontera francoandorrana i exigia que es posseís un passaport visat per poder entrar a Andorra. Això comportà una sèrie de nefastes conseqüències per al comerç que, afortunadament, el mes de juny de 1954 varen poder ser superades quan el copríncep i el Consell General acordaren suprimir l'exigència del passaport.²³

El butlletí redactat pel terrassenc el setembre de 1954 aborda, d'altra banda, el rol que interpretà el veguer al llarg d'aquells anys en la venda de tabac andorrà a les autoritats competents franceses:

Tothom sap, car s'ha publicat en fulls explicatius per totes les Valls, que la compra del tabac andorrà feta en els anys 1953-1954, no tenia altra finalitat que posar els cultivadors andorrans al servei de la política francesa.

El primer any, la compra constituí una mena de regal dels Reis d'Orient. Calia amansir l'opinió andorrana, per arribar a anorrear "Ràdio Andorra". El 1954, ha pogut tothom veure com, ja restablerta certa calma en els afers entre les Valls i França, la compra del tabac ha estat feta ja en certes condicions i sense la menor garantia de continuïtat.

El Sr. Menant, en comptes de cercar de trobar la manera de fer permanent aquest mercat, ha volgut tenir preparat un dispositiu d'atac, per al moment que convingui pressionar i espantar la credulitat de l'opinió andorrana.

Ni la Régie Française des Tabacs (Ministère des Finances) ni la S.E.I.T.A. (Organisme de Contrôle et d'Achat des tabacs étrangers) han estat invitades de cap manera a organitzar permanentment uns serveis de propagació del cultiu del tabac al país, ni la seva compra.

Les dues ostentacions que han estat fetes el 1953-1954, han servit només sòrdids interessos personals i polítics. Hi ha hagut també la rabiola contra el Sr. Reig, el fabricant més important de tabacs a les Valls qui, en certs moments, no ha merescut pas la confiança del Sr. Menant.

Durant els anys cinquanta la quantitat de famílies andorranes que es dedicaven al cultiu de tabac va disminuir, però la quantitat de con-

reus sembrats augmentà fins al punt que el Copríncipat no podia absorbir-ne la producció. Com a resultat, el monopoli francès s'encarregà de comprar l'excedent. Es conserva a l'arxiu de Barcelona un exemplar del comunicat que el veguer féu arribar el 6 de desembre de 1955 al president del Sindicat Agrícola Andorrà, Armengol Sangrà, per mitjà del qual es confirmava que la Régie Française compraria una quantitat pertinent de tabac andorrà; document que aquest últim s'encarregà de remetre a tots els socis del sindicat uns dies després. Tal com es deriva de la seva lectura, la nota de Menat recriminava als pagesos del Copríncipat que seguissin conreant per tal d'obtenir excedents de producció, en lloc d'aprofitar l'ajut francès per equilibrar el volum de la seva producció i millorar-ne la qualitat. L'articulat assegurava que l'adquisició dels estocs esmentats es plantejava amb un ànim de servei al país i, especialment, en suport als pagesos més necessitats, mai arran d'altres consideracions polítiques.²⁴

Figura també en el fons de Puig i Arnaus una còpia manuscrita de la carta que la vegueria envià als cultivadors del Copríncipat la primavera de 1956, en què se'ls demanava que acudissin al Sindicat Agrícola Andorrà per tal de vendre el tabac que la Régie els compraria aquell any. L'advertiment, segellat a l'oficina de Menat el 19 d'abril, diu:

Andorre la Vielle

La Régie Française des Tabacs a décidé d'envoyer ses experts dans les Vallées pour procéder aux achats 1956. Vous êtes prié de vous rendre au Magasin du Syndicat Agricole le lundi 30 avril avec les 450 kgs. que vous pourrez présenter aux experts français dès 10 heures du matin.

Nous vous informons que les tabacs dépréciés notamment par la grêle et les tabacs non manqués sont exclus des achats.

Veillez agréer, Monsieur, nos salutations distinguées.

P.S.: prière d'apporter cette convocation le jour des achats.

A inicis de l'any 1956, Puig i Arnaus i els seus amics van posar en marxa un procés de suport a la candidatura de Courbot com a nou veguer, resistent francès afincat a la vila de Perpinyà. El principal valedor de la seva candidatura havia de ser Yvon Morandat, combatent antifeixista i gaullista d'esquerres que durant els anys seixanta fundà el moviment polític "Front travailliste", i va arribar a ocupar el

22. LLUELLES, M.J., *La modernització...*, p. 148-152.

23. COMAS, D., *Andorra, una economia de frontera*, Pagès Editors, Lleida, 2002; p. 200-201. En relació amb aquest episodi, destaca un article d'Albert Comte que fou publicat a la revista francesa *Défense de l'Occident*, publicació d'extrema dreta fundada per Maurice Bardèche, en la qual s'acusa Menat d'haver perjudicat amb la seva represàlia no només els comerciants andorrans,

sinó també els de l'Arieja i els Pirineus Orientals, ja que el flux de turistes en destinació al Copríncipat del qual es beneficiaven aquests últims s'havia evaporat. Vegi's "Les mystères de Radio-Andorre" en *Défense de l'Occident*, núm. 7 d'octubre de 1953.

24. Vegi's Annex núm. 14.

càrrec de secretari d'Estat. Una tal Braun, dona de societat de qui desconeixem la identitat tot i saber que tenia accés directe a alguns diputats de l'Assemblea Nacional Francesa, donà suport als moviments en favor de Courbot, que calgué gestor per prop de l'Elisi. El terrassenc inclogué Delthuil en l'esmentada candidatura i va proposar que actués d'adjunt o, viceversa, que Courbot servís com a segon i el jutge encapçalés la papereta; així ho demostra una nota adreçada per Puig i Arnaus a Ledoux, secretària de Morandat:

Hier, dans l'après-midi j'ai rencontré M. Courbot au bureau de Mme. Braun à l'Assemblée Nationale. Nous avons fait un tour d'horison sur l'affaire Viguier. Je suis persuadé que, si dès son arrivée imminente, M. Morandat peut s'en occuper activement il y aurait maintes chances qui joueraient pour M. Courbot; c'est à dire, plutôt pour la formule: Courbot en principal+Deltrull (ou X) en adjoint. Ou: Deltrull (ou X) en principal et Courbot en adjoint. Ces Messieurs sont prêt, d'après mon avis, à s'exécuter sous n'importe laquelle des deux formules.

M. Courbot est reparti hier même vers Perpignan, où il attend les nouvelles de M. Morandat pour le rejoindre de suite si besoin est.

Ara bé, ja a finals del mes d'abril Courbot i Puig i Arnaus descobriren que l'Elisi acabava d'acceptar la candidatura de Yves Michel, secretari del Conseil Supérieur de la Magistrature, com a nou veguer d'Andorra.²⁵

Davant d'això, Morandat suggerí que Courbot contactés amb el diplomàtic Jean-Daniel Jurgensen i el ministre d'Estat, Jacques Michel Pierre Delmas. A principis de maig, Jurgensen comunicà a Courbot que ni ell ni els seus col·legues del Ministeri d'Assumptes Estrangers podien influir en el nomenament del nou veguer, ja que la decisió competia al Secrétaire d'État des Affaires Étrangères, Maurice Faure.²⁶

Per contra, el ministre d'Estat prometé encarregar-se dels afers relacionats amb la vegueria tan bon punt en tingués ocasió. Per la seva part, el dia 18 Puig i Arnaus escrigué a Ledoux per mencionar-li una sèrie de noms de responsables polítics del sud de França, de tendència socialista, que estarien disposats a donar el seu suport públic a la candidatura Courbot-Delthuil. En la mateixa nota, Puig i Arnaus valorava les noves disposicions sobre documents d'identitat que el Govern

francès imposà als andorrans que volguessin creuar la frontera.²⁷

L'endemà, Puig i Arnaus envià una carta a Courbot en què exposava les seves impressions i recordava que el veguer Menat havia d'abandonar el seu càrrec en un parell de setmanes. El català manifestà que no havien de perdre la confiança:

Aux Vallées on a l'impression nette -je me demande même si intuitive, -que cette suppression de passeport aux ressortissants andorrans, dont il est question sur la lettre que je vous communique en double, n'est que la dernière "vendetta" de ce Monsieur Diplomate qui prend la retraite et de certains de ses acolytes qui lui ont fait le jeu depuis la Délégation Permanente de Perpignan, et que partant cette mesure est dictée à l'insu des hautes autorités à Paris. Ce sont des journées solennelles pour la bonne relation entre La France et les Vallées.

...il est fort probable que j'aille à Paris vers la fin de la semaine prochaine, dans l'espoir d'y rencontrer enfin notre cher M. Morandat et que vous même pouvez venir nous y rejoindre, car votre nomination, en vue de l'avenir, vaut bien toute sorte de dérangements.

La resposta de Courbot indica que algun poder a l'ombra semblava voler evitar que el socialisme francès col·loqués un simpatitzant a la vegueria d'Andorra. En qualsevol cas, Morandat es presentava com la darrera basa amb què es podia comptar a favor del candidat de Perpinyà:

Tout est fait pour nous détacher de l'Andorre. Les instructions ne viennent certainement pas des Affaires Etrangères, ou tout au moins du cabinet du Ministre, mais alors d'où? La Préfecture des Pyrénées Orientales doit donc recevoir des instructions d'un échelon supérieur, ou bien ces instructions sont dictées par des rapports qu'elle provoque.

...

Attendons le retour de M. Morandat, nous avons fait le [?] de nos démarches et tout notre devoir.

Il appartient maintenant à ceux qui dirigent les destinées de l'Andorre de prendre leurs décisions. Voyant le grand malaise qui régnait dans ce petit pays, je me suis penché sur ce problème uniquement dans un but national. Mon passé est là pour le prouver.

25. Poden obtenir-se algunes dades biogràfiques sobre aquest jurista en una edició de *L'Indépendent* que informava sobre la seva elecció com a veguer. Vegi's *L'Indépendent*, 7 de juny de 1956.

26. Vegi's Annex núm. 15.

27. Vegi's Annex núm. 16.

A l'époque j'ai poussé un cri d'alarme en dénonçant une situation très grave. Mon attitude doit elle me porter préjudice.

A inicis de juny Puig i Arnaus comunicà a Courbot que el nou veguer havia rebut l'ordre de retardar la seva incorporació al càrrec, fet que interpretava com un símptoma de la intercessió dels seus aliats a París en favor de la seva causa.²⁸

El català escrigué també a Ledoux, a qui confià la seva fe en una intervenció favorable per part de Morandat que, malauradament, en aquell moment i des de ja feia un temps es trobava a l'estranger. Amb aquestes paraules s'acomiadà de la secretària: "A bientôt, en vous exprimant mes meilleurs hommages et mes grandes confiances d'aboutir dans nos projets si le bonheur fait que M. Morandat puisse arriver à temps pour y donner le coup décisif."

Tot i això, el dia 6 de juny Courbot envià una nota al terrassenc en què evidencià la derrota de les seves esperances. El manuscrit explicava que en la jornada anterior es trobava a París i assistí a un aperitiu on tingué l'ocasió de xerrar amb Chaban-Delmas. El ministre li digué que podia confiar en ell en relació amb l'assumpte de la vegueria, però, en tornar a l'hotel on s'allotjava, Courbot descobrí que *Le Monde* d'aquell mateix dia informava sobre la designació d'Yves Michel com a nou veguer d'Andorra. El veterà resistent de Perpinyà considerà aquest resultat com una victòria del M.R.P. sobre les aspiracions del socialisme francès respecte al Copríncipat.²⁹

El dia 15, *La Dépêche* publicava un breu retrat biogràfic de Michel sota l'encapçalament "M. Yves Michel nouveau viguier d'Andorre prend aujourd'hui possession de son poste". L'articulat asseverava que la seva tria responia exclusivament al criteri del president René Coty.³⁰ Aquella mateixa jornada, Puig i Arnaus escrigué a Courbot per expressar-li la seva frustració davant del fracàs dels seus esforços:

Je suis tout de même navré de la course de vitesse que nous avons perdu. Je suis fermement persuadé que, si M. Morandat avait été là et s'il avait pu s'occuper de l'affaire, cette fois-ci tous les éléments se seraient ralliés à votre candidature et, secondairement, à celle de M. Deltrull. Quel dommage. Les affaires de l'Andorre ne sont pourtant pas commodes, mais elles l'auraient été certes devant votre "duetto". J'en suis sûr.

Poc després, *La Dépêche* transcrivé el discurs pronunciat pel nou veguer davant del Consell General amb motiu del jurament del càrrec, ocasió en què Michel afirmà que la seva designació responia a l'interès d'encetar una nova etapa de cordialitat i entesa francoandorrana, especialment necessària en vista de les tensions que s'havien experimentat durant els anys precedents.³¹

A inicis de juliol, el rotatiu informà sobre la rebuda i presa de poder del nou veguer al Tribunal Superior de les Valls d'Andorra a Perpinyà.³²

Irònicament, el dia 16 Puig i Arnaus envià una nota a Courbot en la qual comentava que havia rebut la visita del Sr. Truy, col·laborador de Chaban-Delmas, que explicà que el ministre no havia pogut intercedir en l'assumpte de la vegueria a causa d'un estat de malaltia sever pel qual havia passat recentment.

Els projectes empresarials de Puig i Arnaus

A principis dels anys cinquanta Puig i Arnaus s'interessà seriosament en la possibilitat d'engegar algun projecte empresarial al Copríncipat, el més significatiu dels quals hauria d'ésser la creació de la "Banque Communale de l'Andorre". El primer traç d'aquesta finalitat queda expressat en un informe rubricat el 15 d'octubre del 1950 des d'Andorra, sota l'encapçalament "Banques et Finances aux Vallées d'Andorre", en el qual es descriu l'estat de la banca a Andorra. El text exposa els motius que havien empès diversos comerciants del país a crear una nova institució bancària: "C'est dans ces conditions que certains commerçants des Vallées, clients malgré eux de "Banc Agricole", envisagèrent la création d'une Banque autochtone, au service intégral de leur petit pays, hors de toute empreinte ou mainmise étrangère. Voilà que leur souhait prit forme par le projet des statuts de la "Banque Communale de l'Andorre". Segons les previsions del terrassenc, la nova entitat seria representant oficial de la Banque de France o de l'operador públic Finances Françaises:

C'est dans ce cadre que la "Banque Communale de l'Andorre" devrait déclencher. Saurait-elle mériter l'attention et les faveurs de la Finance Française?

Ses buts le mériteraient intégralement.

Son projet de statuts marque une époque dans le visage bizarre et amphilogique de l'Andorre. Chaque paragraphe,

28. Vegí's Annex núm. 17.

29. El M.R.P. o Mouvement Républicain Populaire era una formació política demòcratacristiana que es presentava com a partit de centre. Després de la guerra obtingué els seus principals triomfs electorals en presentar-se com una opció davant el gaullisme. Tot i això, les dissidències internes i la competència imparable del Centre Démocrate en forçaren la dissolució l'any 1967.

30. *La Dépêche*, 15 de juny del 1956.

31. *La Dépêche*, 23 de juny del 1956.

32. *La Dépêche*, 4 de juliol del 1956.

chaque alinéa, obéit à une nécessité du pays. Chaque problème économique y trouverait, pour l'instant, satisfaction. Même les ruses et les duperies de certains de ses éventuels clients sont parées par des règles inoffensives au premier aperçu, mais efficaces en action.

Pour fournir des éclaircissements, pour répondre à chaque objection, les organisateurs de la Banque se tiendraient à la disposition des techniciens Français qui souhaiteraient les questionner.

Aussi, pour l'examen des possibilités de représentation officielle de la Banque de France ou des Finances Françaises. L'Andorre, si minuscule soit-elle, est une entaille importante dans l'économie des deux pays latins, la France et l'Espagne. Il est question que la France ne néglige plus des intérêts qui, autrement, vont aboutir à de certaines mains espagnoles, pas propres du tout.

A finals de novembre Puig i Arnaus va escriure al seu amic Georges Ott, notari i advocat de Basilea i director de la Banque pour le Commerce International, per donar-li a conèixer la iniciativa i saber si l'entitat que presidia o algun dels seus clients destacats estarien interessats a participar-hi. El dia 11 de desembre Ott li va respondre que acceptava estudiar la proposta amb més deteniment a condició que li fes arribar alguns detalls sobre l'operació:

J'ai bien reçu votre lettre du 27 novembre a.c. que j'ai lu avec grand intérêt. Je n'ai malheureusement pas pu me rendre à Andorre comme vous me l'aviez proposé, car ma femme a été très gravement malade les mois de juillet et août. Maintenant cela va mieux. Il est possible que nous envisagions l'année prochaine une cure à la Preste.

Quant aux propositions que vous me faites, je vous prierai de bien vouloir me donner des détails, afin que je puisse informer la Banque pour le Commerce International et étudier la chose. Peut-être qu'elle pourra entrer en rapport avec vous. J'ai du reste prié la direction de vous écrire encore directement.

Tal com havia assenyalat Ott, uns dies després Puig i Arnaus rebé una nota provinent de la seu de la Banque pour le Commerce International, que deia:

Monsieur,
Notre Président, Monsieur le Dr. OTT, nous a communiqué la lettre que vous lui avez adressée en date du 27 Novembre au sujet d'affaires éventuelles dans la vallée d'Andorre. Soyez assez aimable pour nous faire parvenir quelques renseignements sur ces affaires, afin qu'après étude il

nous soit possible vous faire savoir si nous pouvons, de notre côté, envisager une possibilité de réalisation.

Vous pouvez être assuré que, étant donnée la recommandation de notre Président, nous ferons tout notre possible pour vous être agréables.

El 2 de gener de l'any 1951 Puig i Arnaus féu arribar uns annexos a Ott en els quals es detallava la informació sol·licitada per l'entitat suïssa.³³

El català assegurà que l'esberrany dels estatuts que haurien de regir la Banque Communale d'Andorra havien estat sotmesos al Consell General així com al copríncep francès per tal que n'estudiessin la viabilitat. En cas que la seva constitució fos autoritzada, podria obtenir la representació de la Banque de France. I, si no, podria establir-se com una banca privada:

Toutefois, tels que les status de la "Banque Communale" ont été conçus, ils ne mériteraient peut-être pas l'attention des capitaux qui doivent chercher une large fonction rémunératrice. D'ores et déjà, nous vous avouons que votre intérêt, pour ces placements, pourrait se heurter aux convenances particulières que la Banque aurait la mission de maintenir.

Mais, hors de ce cercle d'action locale, quoique toujours sous sa tutelle et son nom, des opérations importantes pourraient être envisagées avec certaines places où le commerce de l'argent bat son plein. Déjà, Tanger a des rapports avec l'Andorre, ainsi que New-York et Londres. Nous estimons que la Suisse y aurait un rôle important par votre participation.

Dans l'éventualité où la "Banque Communale" n'aurait pas obtenu les agréments que nous attendons et que sa réalisation serait malaisée, il y aurait lieu d'envisager la création d'une Banque, à titre particulier, sous le régime général et commun aux Etablissements de la sorte. Est-ce que vous auriez la possibilité de prendre l'affaire en main, par vous-mêmes et vos propres moyens?

Els memoràndums mecanografiats pel terrassenc presentaven altres projectes. La proposta d'inversió en la societat Comercial Exportadora-Importadora (CIMEX), n'era un d'ells. Amb seu a Andorra la Vella, aquesta firma estava adscrita a les cambres de comerç

33- La nota que acompanyava els annexos assenyala que Puig i Arnaus acostumava a trobar-se amb el notari i la seva dona a Prats de Molló, on aquesta última es beneficiava de les propietats medicinals dels balnearis de la localitat. Vegi's Annex núm. 18.

d'Espanya i França i també a la Cambra de Comerç Internacional. Vinculada a l'intercanvi de mercaderies, s'especialitzava en la recepció i encaminament de productes en trànsit. En aquest sentit, Puig i Arnaus assegurà a Ott que el moviment de mercaderies helvètiques comptaria amb una excel·lent acollida. L'establiment d'una impremta i galeria artística que podria anomenar-se "Glar de l'Art", es presentava també com un suggeriment rendible. La idea consistia a imprimir postals, àlbums i altres impresos destinats a la venda turística, així com llibres d'art i de luxe que continguessin planxes litogràfiques de tiratge limitat. Articles, aquests últims, que nombrosos visitants cercaven a les Valls per la competitivitat dels preus que el canvi de divises permetia oferir.

El català exposà la possibilitat d'arribar a un acord amb la companyia subministradora de carburants francesa, Régie Autonome des Petroles (R.A.P.), que ofería la seva xarxa de distribució de carburants per exportar a Andorra gas comprimit en bidons i gas butà en bombones. Tot i que caldria instal·lar estacions de subministrament en diferents racons del país, la condició de distribuïdors lliures amb què se'ls compensaria, els permetria adquirir els carburants a un preu inferior que el de la competència. El darrer projecte plantejava invertir en la companyia de transport de viatgers de Jean Regué, Regué-Pirineus, autoritzada a cobrir trajectes en direcció a França en coordinació amb els serveis de la S.N.C.F, així com diverses rutes entre Espanya i Andorra. Complementant aquesta proposta, Puig i Arnaus no descartava la idoneïtat de construir algun hotel al Copríncipat. També avançà que fóra bo establir una seu social a les Valls per tal de gestionar els negocis que s'hi poguessin establir:

Pour n'importe laquelle des quatre premières activités, et même pour la dernière, dans le cas où l'affaire "Réseau de Transports Touristiques" n'intéresserait que par elle-même, sans viser l'exploitation hôtelière, il serait urgent de trouver un siège convenable, au centre des Vallées.

Dans ce but, nous sommes à même de vous proposer l'achat urgent d'une parcelle de terrain, sise au coeur de la capitale des Vallées, Andorre-la-Vieille, au bord de l'avenue centrale et en face l'hôtel de la Viguerie de France.

Cette parcelle est déjà édifíée aux ciments et aux murs de fondation en blocs de pierre massifs, selon le plus pur style catalan. Le récent décès de sa propriétaire a mis ce bien en pouvoir des héritiers, qui ont de pressants besoin d'argent. Les travaux de construction sont arrêtés depuis la date du décès.

Nombreux sont les candidats à l'achat. Pour des raisons particulières nous avons, bien que pour peu de temps,

l'option à l'achat. Dans n'importe quel but que se fasse cette opération, elle permettrait la réalisation d'une bonne affaire. Dans peu de temps, la même parcelle et les mêmes murs auraient vu augmenter énormément leur valeur de vente.

No tenim constància que el terrassenc posés en marxa cap d'aquests projectes. La seva documentació personal no en guarda cap evidència. Ara bé, durant un temps les seves projeccions empresarials respecte al Copríncipat degueren seguir latents, ja que es conserva a l'arxiu de Barcelona una "Memoire sur la banque et les finances aux Vallées d'Andorre", mecanografiada per Puig i Arnaus el novembre de l'any 1956, en la qual persisteix a mantenir les seves propostes. L'apartat "Constitution et structure d'un nouveau établissement d'échange et credit aux Vallées", així ho certifica, com es pot llegir en un extracte:

Cet aperçu, tellement sommaire, nous montre comment la finance française est tout-à-fait absente des Vallées. Pourtant il est à souhaiter qu'elle sache enfin se caser dans ce pays et y agir en fonction active et tutélaire, tant des intérêts français que des andorrans.

Pour l'instant quelque chose pareille à un -disons-en, par exemple- "Comptoir franco-andorran d'échange et de credit" ou une "Caisse franco-andorrane d'opérations bancaires et commerciales", ou quelque autre dénomination analogue, -ce n'est pas le cas- suffirait pour tenter cette pénétration financière aux Vallées.

Une Succursale de quelque Banque importante française, dûment tenue aux effets de titularisation par des ressortissants andorrans amis vrais de la France, d'après les exigences du droit coutumier du pays, parviendrait pour l'instant à s'acquitter convenablement des opérations bancaires les plus courantes. Rien n'empêcherait cependant d'aller d'ores et déjà à la constitution d'une Banque franco-andorrane, à la même composition et visage social que le "Crédit Andorrà".

Lors de cette constitution et pour mieux en propicier les opérations consécutives, diverses et impossibles de prévoir au présent, on pourrait concevoir des conditions convenables aux andorrans et à leurs institutions, sans détrimment cependant de la finance française.

L'informe especificava diverses activitats financeres que l'entitat podria dur a terme, l'enunciat de les quals tenia en compte:

- Règlement officieux des importations-exportations en France par l'intermédiaire de l'Office de Changes.

- Achat et vente de devises de toutes nationalités.
- Achat et vente, en courtage, de titres boursiers français.
- Dépôt et surveillance de titres français et étrangers.
- Libre achat et vente de tous titres étrangers, à n'importe quelle Bourse.
- Rayon CC Livret d'Épargne.
- Prêts hypothécaires à l'Hôtellerie autochtone et à l'industrie touristique de l'Andorre.
- Financement de certaines opérations commerciales.

De nou, els plans de Puig i Arnaus es quedaren en un no-res. A més, la prohibició d'instalar noves entitats bancàries al país dictada pels Coprínceps l'any 1957, en espera que se sancionés una reglamentació adequada, n'hagués impossibilitat la posada en marxa.

Conclusions

Segons s'exposa en els documents analitzats, el control de les llicències de trànsit que assumí la vegueria francesa a partir de l'any 1947 provocà un perjudici econòmic a diversos empresaris i botiguers del país, ja que aquells a qui es concedia un més elevat nombre de permisos comptaven amb un important avantatge comparatiu. La implementació d'aquest sistema coincidí en el temps amb el mandat del veguer Andréa Bertrand, figura que despertà l'animadversió de diversos comerciants i treballadors autònoms del Copríncipat. Altres disposicions dictades per les autoritats franceses, en particular la contingentació dels caps de bestiar andorrans autoritzats a pasturar en territori gal durant la temporada d'hivern, van contribuir a agreujar les tensions. Amb tot, l'estiu del 1950 el Consell es veié obligat a elevar al copríncep francès una llista de greuges, i, com a conseqüència, Auriol accedí a ampliar la llista de productes de lliure exportació destinats a les Valls.

Més enllà de les evidències factuais que hem presentat entorn d'aquesta qüestió, paga la pena destacar que el nomenament del veguer francès, almenys durant el període cronològic aquí abordat, despertava una pugna d'interessos soterrada entre diferents actors del

veïnatge pirinenc. D'una banda, les forces vives d'Andorra podien veure inclinar-se la balança del poder econòmic i institucional al seu favor en funció del candidat escollit. D'altra banda, els contendents polítics dels departaments de l'Arieja i els Pirineus Orientals, i fins i tot els seus comerciants, mostraven un viu interès a ubicar una persona afí a la vegueria; motivació que es recolzava en factors pecuniaris i ideològics. A tot això cal sumar-hi les rèmores de les bandositats generades per la guerra i la consegüent divisió de la població entre col·laboracionistes i resistents, atès que la rancúnia encara era present en la ment de molts supervivents. En aquest sentit el Copríncipat sembla erigir-se com una peça més de l'escaquer sobre el qual es plasmaven les disputes electoralistes del sud de França en aquella època.

Aquest article evoca diferents assumptes de natura controvertida vinculats a la vegueria francesa. Fóra bo esbrinar si els veguers episcopals es varen veure immersos en la mateixa dinàmica, especialment en relació amb la concessió de llicències d'exportació. A priori, emperò, podem conjecturar que les implicacions polítiques del nomenament de la mitra difícilment serien les mateixes, ja que l'escenari històric de l'Espanya franquista no presenta gaires símls amb el de la França de postguerra.

Amb tot, cal assumir que la construcció del nostre relat s'ha basat en unes proves documentals limitades, acotades a la lectura dels fets que dugué a terme una facció concreta dels seus protagonistes; de manera que els hem d'atribuir una validesa parcial. En espera d'altres estudis que permetin contrastar la informació que hem sistematitzat cal reconèixer, si més no, que el reguitzell de dades despreses d'aquesta investigació aporta alguna llum amb relació a certs afers econòmics i polítics, que ocupen la crònica de l'Andorra de mitjan segle xx. Esperem que el nostre treball ajudi a eixamplar el coneixement atès per la historiografia andorrana en aquests àmbits i que en un futur algú ens prengui el relleu per tal d'aclarir encara més les qüestions aquí plantejades.

Nota:

S'ha respectat la grafia dels noms propis dels documents transcrits. Delthuil i Deltrull corresponen a la mateixa persona, igual que Menant i Menat.